

מעשה העקידה ובהמה שנולד מספר יצירה

וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו: (בראשית כב, י)

שחיטה במחובר ובכלי

יש כמה הלכות בהלכות שחיטה שנלמד מפסוק זה. הגמ' בחולין (טז, א) לומד מכאן ששחיטה במחובר פסול, וז"ל הגמ' מנין לשחיטה שהוא בתלוש שנאמר "ויקח את המאכלת לשחוט". ולענין כלי לומדים בזבחים (צז, ב) מכאן שצריך כלי לשחיטה, וז"ל הגמ' מה עולה טעונה כלי אף כל טעונה, ועולה גופה מנלן דכתיב "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת", והתם עולה הוא דכתיב "ויעלהו לעולה תחת בנו".

לולב במחובר

הפרי מגדים (או"ח א"א סימן תרנג) מסופק באתרוג והדס במחובר בעציץ מלא עפר וגדל שם, אי יצא ידי חובת לקיחה הואיל ומחובר הוא. ומציין לההיא דסוכה (לז, ב) אתרוג במחובר והדס במחובר, ופירוש רש"י שם. וז"ל הגמ' ואמר רבה הדס של מצוה אסור להריח בו, אתרוג של מצוה מותר להריח בו, מאי טעמא הדס דלריחא קאי כי אקצייה מריחא אקצייה אתרוג דלאכילה קאי כי אקצייה מאכילה אקצייה. ואמר רבה הדס במחובר מותר להריח בו, אתרוג במחובר אסור להריח בו מאי טעמא הדס דלהריח קאי אי שרית ליה לא אתי למגזייה, אתרוג דלאכילה קאי אי שרית ליה אתי למגזייה. ופרש"י דלענין שבת נקט לה, כל ימות השנה. ונראה שכוונתו, שרש"י הבין דמיירי בשאר ימות השנה בשבת, שהרי בסוכות אסור להריח בו, וכאן מבואר שמותר להריח בו, ומשו"ה אין חשש שיקצוץ. א"כ מבואר שבעצם היה שייך הדס של מצוה במחובר.

ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן א) שהשואל (בעל האדר"ת) הביא דברי הפרמ"ג שנסתפק בעציץ מלא עפר, אי הוי בכלל לקיחה. וגם הביא מהצל"ח (שבת קלא, א), שכתב בפשיטות דבלולב לא משכח"ל חילול שבת בגוף המצוה, דגם אם היה מחובר א"צ לתלוש, דגם בנטלו בידו בעודו מחובר יצא. ותמה השואל שנעלם מהם דברי רש"י (שבת שם, ובסוכה מג, א) שכתב, דמכשיריו היינו לקצוץ מן המחובר. ונדחק ליישב, דבשבת קאי אשופר, ובסוכה שם נקט רש"י גם לאגדו דס"ל לולב צריך אגד, וצריך לקצוץ כדי שיוכל לאגדן. וז"ל רש"י (סוכה שם) למכשירי לולב - בא הכתוב ללמדך שמכשירי לולב דוחין את השבת, כלומר: תיקוניה, ואפילו לקוצו מן המחובר ולאוגדו.

הבדל בין עציץ למחובר ממש

וכתב מהרש"ם דעל הפרמ"ג לא קשיא מידי שדקדק וצייר בעציץ מלא עפר, והיינו משום דס"ל דעכ"פ בעי הגבהה, כמ"ש בשדי חמד (מערכת ד' מינים סי' ג' אות י"ב בסופו), בשם שו"ת דב"מ, ודלא כהרש"ש. ולכן אינו יוצא במחובר, ורק בגדל בעציץ משכח"ל שיגביהנו. ולכן אין סתירה לדבריו מדברי רש"י, דהתם במחובר לארץ שפיר צריך לקצוץ.

כל הראוי לבילה

אבל על דברי הצל"ח הוא תימה גדולה מדברי רש"י, וא"א ליישב זולת כדברי האדר"ת. ומוסיף מהרש"ם שאפילו למ"ד לולב א"צ אגד, ואין האגד אלא למצוה, מ"מ בעינן שיהיה ראוי לאגדו, אבל בא"א לאגדו פסול. כהא דבעינן שיהיה "ראוי לבילה" וצריך לקצו. וזה חידוש נפלא, שלמ"ד לולב אין צריך אגד מהכ"ת שצריך שיהיה ראוי לאגד. ועי' במשנ"ל (ביכורים ג, ד) שכתב בשם כנה"ג בשם מהרד"ך דלא אמרינן כל הראוי לבילה אלא היכא דאתמר בגמרא.

מוקצה

בספר "הערות" להגרי"ש אלישיב (סוכה מג, א) מביא מה שדנו האחרונים האם יוצא ידי נטילת לולב במחובר או דוקא כשתלשו. ומביא דברי המהרש"ם בדעת תורה שלעולם מצד עצם דין הנטילה לא בעינן שיהא בתלוש, דגם במחובר יצא ידי חובת נטילה, דכל מקום דכתיב "ולקחתם" משמעותו גם לקיחה במחובר, ולא כהאחרונים שרצו להוכיח מהאי דחולין שלומדים דשחיטה בתלוש מהא דאברהם ד"ויקח את המאכלת", וא"כ שאר לקיחות נמי, אלא ס"ל דהתם שאני "מאכלת", אבל שאר לקיחות משמעותן נמי בתלוש, ורק איכא חסרון דמוקצה והוה מצוה הבאה בעבירה, ולא יצא ידי חובה.

ותמה עליו הגרי"ש"א הרי הוה רק מדרבנן, ורש"י כתב לעיל, לגבי סוכה ע"ג האילן, דאפילו אין עולין מ"מ יצא יד"ח, ולא איכפ"ל דקעבר על איסור דרבנן.

עוד תמה עליו דלמה יקרא מוקצה, דכל מה דמחובר הוה מוקצה היינו שאין לו השתמשות במחובר רק כשיקצנו, אבל כאן הרי בעודו מחובר ראוי להשתמשות הוא. ואם יש כאן איסור דרבנן הוא האיסור של משתמש במחובר שאסור, ומ"מ אם עבר והשתמש יצא יד"ח, וכמו שביארנו משמיה דרש"י.

שחיטה בקרבנות ב"נ

בספר כלי חמדה (פרשת נח) כתב שאין שחיטה בקרבן ב"נ שמקריב בבמה, ודלא כמו שהביא שם מהחלקת יואב ובית האוצר, שצריכים שחיטה.

וראיתי בשם הגרי"ז שמהפסוק "ויקח את המאכלת" יש ללמוד שיש חיוב שחיטה גם בקרבנות של ב"נ. אלא שמסופק לגבי העופות שקרב נח אחרי המבול, האם דינם במליקה או בשחיטה, וכתב שלא התחדש דין מליקה עד מתן תורה, ולכן שחטו גם העופות.

ועי' בלי חמדה שמתייחס לזה וכתב שרק לענין שחיטת יצחק כתוב ויקח את המאכלת, אבל לענין הקרבת האיל הרי לא כתיב ויקח את המאכלת רק שהעלהו לעולה, משמע בלי שחיטה. ודבריו צע"ג שהרי גם אצל יצחק אמר לא הקב"ה "קח את בנך ... והעלהו לעולה וכו', ובכל זאת כתוב מאכלת, א"כ בפשטות גם האיל היה צריך לשחוט.

למה יצחק צווה לעשו שישחיז סכיניו

ועל פי דברי הגרי"ז שמעתי בשם חכם אחד להסביר למה יצחק צווה לעשו (בראשית כז,) "ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה ציד", ופרש"י ש"שא נא" הוי לשון השחזה כאותה ששנינו (ביצה כח, א) אין משחיזין את הסכין, חדד סכינך ושחוט יפה, שלא תאכילני נבלה. וקשה למה דווקא עכשיו, אלא משום ששם היה קרבן פסח ולכן היה חייב בשחיטה, כדברי הגרי"ז שגם קרבן ב"נ חייב בשחיטה. ויש להעיר שאפילו בלי דברי הגרי"ז י"ל כנ"ל, שאם שחט קרבן פסח, פשוט שצריך לשחטו ככל דיני הפסח, ואפילו אם קרבן ב"נ אין צריך שחיטה, קרבן פסח בוודאי צריך שחיטה.

חיה ועוף של ב"נ

וכדבריהם שגם בקרבן ב"נ צריך שחיטה נוקט גם המקדש דוד (קדשים סימן כז), יעוי"ש שדן בבמת ב"נ דאמרינן בזבחים (קטו, ב) דהכל כשרים ליקרב בהמה חיה ועוף, וכתבו התוס' (חולין כב, ב) דדוקא בבמת ב"נ אבל בשאר במות איכא למ"ד דאין עוף בבמה, ואף תורים ובני יונה אין קרבין ע"ש. ויש לחקור אם בבמת ב"נ קרבין אף מיני קרבנות שאין קרבין בבמת ישראל כמו עופות למ"ד אין עופות בבמה, או דאין חילוק וזה דקרבן עופות בבמת ב"נ אין זה מדין עופות כי אם מדין זבחים, כמו חיה דקרבה בבמת ב"נ וכשרה לזבח ה"נ עופות כשרין לזבח שם. ונ"מ דאין דינן במליקה רק בשחיטה, ובמת בני נח נתרבתה רק במינים הכשרים ליקרב ולא במיני קרבנות יותר מבמת ישראל. וצ"ב מה זה "זבח" ומה זה "קרבן".

אונן

בשו"ת ציץ אליעזר (טו, ו) הביא קושיית הגאון בעל צפנת פענח, שכתוב בפרשת העקידה "וישם אותו על המזבח ממעל לעצים", ואח"כ כתיב "ויקח את המאכלת לשחוט את בנו", והא בכל קרבן, קודם שוחטין ואח"כ מקריבין על המזבח, ומדוע פה עשה להיפך. ומתרג', מפני שאונן פסול לעבוד, לכן אם היה שוחטו תחילה היה אברהם אונן והיה אסור להקריבו.

והעיר עליו כי במדרשים, וכן בפיוט של ימים נוראים, איתא שאברהם אבינו היה לו דין כה"ג, (וז"ל הפרקי דרבי אליעזר פרק לא וככהן גדול הגיש את מנחתו ונסכו), וכהן גדול הא מקריב אונן (זבחים צט, א). וכבר הביא תי' זה הרד"ל (על פרקי דר"א) בשם הזית רענן.

למה קראו לו המלאך מן השמים

ועי"ש בספר משך חכמה (כא, יז) עה"פ "ויקרא מלאך אלקים אל הגר מן השמים", וז"ל הנה בפרשת לך לך כתוב "ויאמר מלאך ה'", כי היתה מדברת עמו כעם אדם, מפני שהיתה רגילה עם מלאכים, כי בבית אברהם היו מצויים, והיא היתה צריכה לשוב לבית אברהם, אבל כאן שנתגרשה מביתו ולא שבה אליו עוד, כתוב "מן השמים", שרק קולו שמעה אבל לא ראתה אותו.

ועל דרך זה פירש פירוש נפלא וז"ל ומה שכתוב בעקידה "ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים", הוא לפי שבעת העקידה שהיה מקריב אברהם בנו להשם יתברך, היה אז התגלות אלוקית כמו שהיה לכהן גדול ביום הכיפורים לפני ולפנים, שעל זה נאמר "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד" (ויקרא טז, יז), ופירש בירושלמי (יומא א, ה), אפילו אותן שכתוב "פניהם פני אדם". לכן לא היו יכולים להיות על ההר אז, רק קרא מן השמים, שהמלאך לא היה יכול לגשת אל ההר. לכן אמרו (ב"ר נה, י) כי אברהם היה ככהן גדול אז בעת העקידה, (צ"ע שלא כתוב שם אחא שהיה כהן ולא כה"ג), ולכן לא היו יכולים המלאכים לבא שמה, ודו"ק בזה. וזה שאמר "אשר יאמר היום בהר ה' יראה".

האם היה מזבח או במה

ועי' בספר פרדס יוסף שבירחון קול תורה הביאו דברי הגרמ"ש מדווינסק, ליישב קושיא הנ"ל איך עלה בדעת א"א ע"ה להקריב יצחק הרי נעשה אונן בשחיטתו, ות' כנ"ל שהיה כה"ג, ובהגהות מהעורך כתב שבזבחים (טז, א) מבואר שאונן מותר להקריב בבמה.

ות' הפרד"י על פי המדרש (ב"ר פרשה נה) אמר לפניו רבון העולמים יש קרבן בלא כהן, א"ל הקדוש ברוך הוא כבר מניתך שתהא כהן, הה"ד (תהלים קי) "אתה כהן לעולם", הרי מבואר דהר המוריה היה עליו גדר של מזבח ולא במה, ומשו"ה היה צורך בעבודת כהן, א"כ ממילא יש פסול של אונן.

עצי העולה

ובאמת המשך חכמה עצמו כבר ביאר שהיה כאן מזבח ולא רק במה. שמסביר שאלת יצחק "הנה האש והעצים, ואיה השה לעולה". דהנה קרבן תמיד בעי ביקור (פסחים צו, א) כדי שלא יהיה בו מום, אבל בכני נח לא פסלי מומים, רק מחוסר אבר (ע"ז ה, ב), ולא בעי ביקור בהם. ובבמה אינו טעון עצים, ורק תמיד במזבח בעי שני גזרי עצים, ואש קדוש גם כן אינו טעון בבמה (מנחות כב, א). וזה ששאל, "הנה האש והעצים" - אלמא דין תמיד במזבח, "ואיה השה לעולה" - שטעון ביקור. ולכן אמר "ה' יראה לו השה וכו'", פירוש שכבר מבוקר.

ובשם הר"ר העשיל הביא הפרד"י לבאר למה אמר יצחק "אבי", וביאר ששאלת יצחק היה שאתה אבי, ואם כוונתך לשחוט אותי תהיה אונן ויהיה אסור לך להקריב אותי, א"כ ע"כ שאין כוונתך אלא לשחוט שה, אז "איה השה לעולה".

וראיתי בספר משנת חיים שמדייק בלשון הפרקי דרבי אליעזר (פרק לא) שדווקא בשביל הקרבת המנחה ונסכים היה א"א ע"ה צריך להיות כה"ג, וז"ל וככהן גדול **הגיש את מנחתו ונסכו**. ומסביר על פי הא דאיתא ביומא (יג, ב) היה עומד ומקריב על גבי המזבח ושמע שמת לו מת מניח עבודתו ויוצא, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר יגמור. א"כ אע"פ שנעשה אונן היה מותר לו להשלים הקרבת הקרבן, אבל להקריב המנחה ונסכים שזה עבודה חדשה אם לא שהיה כה"ג לא היה לו היתר.

העלאה לפני שחיטה

ולגבי עיקר הקושיא למה העלהו על המזבח לפני השחיטה, תי' הצי"א שהציווי של הקדוש ברוך הוא לאאע"ה היה בלשון "והעלהו שם לעולה", רק אברהם אבינו פירש שהכוונה היא ממילא גם לשוחטו, וא"כ מקודם היה צריך אברהם אבינו לקיים מה שה' ציוהו במפורש דהיינו להעלותו על המזבח, ואח"כ לבצע גם מה שהבין בתורה שבע"פ שלו שחשב שהכוונה גם לשוחטו. ומה שהקב"ה צוהו בכזאת מקודם להעלותו, הוא מפני שהא לא היה המכוון גם לשוחטו.

בהמה הנוצר ע"י ספר יצירה לענין קרבן

בספר חשוקי חמד (סנהדרין סה, ב) מביא מספר דברי חלומות (לר' צדוק הכהן מלובלין אות ו) שדן אם בהמה הנוצר בספר יצירה היתה ראויה להקרבה בזמן שבית המקדש היה קיים. וכתב דודאי פסול להקרבה דכתיב (ויקרא כב, כז) "כי יולד" כי היכי דממעטינן יוצא דופן, הוא הדין וכ"ש זה דלא נולד מבטן.

וכ"ש לפי מה שכתב בשל"ה הק' דאין צריך שחיטה, כוונתו למש"כ השל"ה הק' (פרשת וישב) שיוסף בא לאביו ואמר לו שהאחים אוכלים אבר מן החי, ובאמת זה היה בהמה שנבראה על פי ספר יצירה, שבודאי זה הנברא על פי השמות ולא מצד התולדה אין צריך שחיטה, וניתר לאוכלו בעודו חי, וכך עשו השבטים. ויוסף לא ידע והיה סבור שהוא הנולד מאב ואם, הביא דבה זו אל אביו שהם אוכלים אבר מן החי.

חיוב נחירה

ולגבי עיקר דברי השל"ה הק' עי' בפתחי תשובה (יו"ד סב ס"ק ב) שהביא דבריו, אבל כתב שלפי מש"כ בשם הפרשת דרכים לענין בן פקועה דשחיטה הוא דלא בעי אבל נחירה בעי, ואי לא אסור משום "לא תאכלו על הדם", ממילא דגם בזה הדין כן, ולפ"ז קשה להבין דברי בעל של"ה במש"כ וזה היה מעשה השבטים.

ויעוי"ש בספר דברי חלומות שכתב שכך היה נראה לו בחלום בפשיטות דחזי להקרבה, וא"כ בזמן שבית המקדש קיים דאפשר להקריבו, יהיה אסור "ההחזרה לעפרו" משום בל תשחית, כיון דחזי לאיזה דבר.

אבל כתב אח"כ שהאמת נראה פשוט שזה מכלל הדברים בטלים שאי אפשר לחלום בלעזם, דודאי פסול להקרבה דכתיב (ויקרא כב, כז) "כי יולד", וכי היכי דממעטינן מזה יוצא דופן הוא הדין וכל שכן זה דלא נולד מבטן אם כלל, וכ"ש לפי מה שכתב בשל"ה פרשת וישב דאין צריך שחיטה. ועיין שם ג"כ דאין בו איסור חלב ודם, וע"כ דאין קרב על גבי המזבח.

אילו של אברהם נולד ביה"ש

ובספר פרדס יוסף (פרשת וישב) העיר מהא דמבואר במסכת אבות (ה, ו) ש"אילו של אברהם" נולד בין השמשות, א"כ מוכח שאף בהמה שנוצרה בלא לידה כשרה להקרבה, שהאיל לא נולד מבהמה אחרת. והרי למדו שחיטת עולה מאברהם מדכתיב "ויקח את המאכלת", משמע שצריך גם שחיטה.

וכתב החשוקי חמד שלפי מה שכתב הסדרי טהרות, שמה שהשי"ת ברא הוה כאילו נולד, והוא הדין כאשר אדם השלם בלא חטא יברא אדם, יהיה אדם השלם בלא פגם, וא"כ אין ראייה מאילו של אברהם, שהרי הקדוש ברוך הוא בראו, והרי הקדוש ברוך הוא גם ברא את האדם, ודינו כמו האדם הנולד.

הריגת אדם הנברא בספר יצירה

דברי הסדרי טהרות הם לענין הריגת אדם הנברא ע"י ספר יצירה. דהנה איתא בגמ' בסנהדרין (שם) שרבא ברא גברא, שדריה לקמיה דרבי זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה, אמר ליה מן חבריא את הדר לעפריך.

ובשו"ת חכם צבי (סימן צג) כתב שאין בו משום שפיכות דמים, דהכי דייק קרא "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", שדוקא אדם הנוצר תוך אדם, דהיינו עובר הנוצר במעי אמו הוא דחייב עליה משום שפיכות דמים, יצא ההוא גברא דברא רבא שלא נעשה במעי אשה.

ובספר סדרי טהרות (אהלות ד, ב) הקשה איך מותר להרגו, כיון שיש לו חיות ודמות תבנית אדם, ומנא לן דלא איקרי אדם, ושאיין בו שפיכות דמים. ודרשת החכם צבי הוא תימא, שלפי דרכו אנו למדין שעל אדם הראשון לא היה איסור שפיכות דמים אם היו הורגין אותו, ודבר תימא הוא לומר כן, על יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, ובאמת לא נמצא דרש זה, לא בש"ס ולא בשום מדרש ממדרשי חז"ל.

איסור חלב לב"נ

הגמ' (בכורות ו, ב) דנה בהיתר שתיית חלב, ועי"ש שיש ב' סיבות לאסור או משום דדם נעכר ונעשה חלב, או משום דהוי כאבר מן החי. והק' שם בשטמ"ק למה לא נלמד ממה דכתיב (בראשית יח, ח) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו, איך האכיל אאע"ה להאורחים חלב, אלא ע"כ שחלב מותר. ותי' שהוא סבר שהם ב"נ, ואיסור אכילת חלב אינו מן הז' מצוות שב"נ מוזהרים עליהם. ובמהרי"ט אלגזי (פרק ראשון אות ב, ז) הק' שבשלמא למ"ד שהה"א לאסור חלב משום דדם נעכר ונעשה חלב ניחא, דהא קיי"ל כרבנן (סנהדרין נט, א) דב"נ מותר בדם, אבל למ"ד משום אבר מן החי, א"כ אם חלב אסור לישראל אז גם לב"נ אסור, והדרא קושיא לדוכתיה למה לא מוכיחין מאברהם שחלב מותר. ותי' בהגהת חשק שלמה (יו"ד סי' צח מודפס אחרי הל' ריבית) שהאכילם חלב מבהמה שנברא מספר יצירה, שאפילו אם חלב אסור זה מותר.

איסור בב"ח בבהמה שנוצר מספר יצירה

ויעיין בפירוש המלבים (פרשת וירא), שאין איסור בשר בחלב בבשר שנברא בספר יצירה. יעי"ש עה"פ "ואל הבקר רץ" שהביא דברי חז"ל שבן הבקר רץ מלפני אברהם, ואברהם ברא אחר ע"י ספר יצירה, ועל זה נאמר וימהר לעשות אתו, שעשה אותו ע"י ספר יצירה. ומסביר המלבי"ם שרצו לתרץ בזה איך האכיל להמלאכים בב"ח, ואמרו

שהיה בשר שנברא ע"י ספר יצירה שאין לו דין בשר, וז"ש שלקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה, ר"ל יען שעשאו ע"י ספר יצירה היו יכולים לאכלו עם חלב.

אדם שנברא בספר יצירה

ותי' זה תלוי בדיון גדול איך מתיחסים לדברים שנבראו בספר יצירה, כידועה הח"צ (סי' צג הובא במ"ב סי' נה, ד) מסתפק האם אדם שנברא בספר יצירה מצטרף למנין, ועי"ש שמביא שהעידו על זקנו הגאון מוהר"ר אליהו אבדק"ק חעלם שעשה אדם ע"י ספר היצירה. [ובשו"ת שאילת יעבץ (חלק ב סימן פב) הביא מה ששמע מפה קדוש אמ"ה ז"ל מה שקרה באותו שנוצר ע"י זקנו הגראב"ש ז"ל, כי אחר שראהו הולך וגדל מאד נתיירא שלא יחריב העולם, על כן לקח ונתק ממנו השם שהיה דבוק עדיין במצחו וע"י זה נתבטל ושב לעפרו, אבל הזיקו ועשה בו שריטה בפניו בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה. ועי' בספר שם הגדולים (מערכת גדולים אות א, קסג שמביא כל הנ"ל, וציין לזהר פ' נח (דף ס"ד ע"ב בהגהה) כיצד מבטל זה שנוצר ע"י ס' יצירה.] צדדי הספק הם, כיון כתיב ונתקדשתי בתוך בני ישראל לא מיצטרף, או דילמא כיון דקיי"ל (סנהדרין יט, ב) המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ה"נ כיון שמעשה ידיהם של צדיקים הוא הו"ל בכלל בני"י, שמעשה ידיהם של צדיקי הן הן תולדותם.

ורצה לפשוט ספיקו מהא דאשכחן לר' זירא דאמר "מן חבריי' את תוב לעפרך", הרי שהרגו, ואי ס"ד שיש בו תועלת לצרפו לעשרה לכל דבר שבקדושה לא היה ר' זירא מעבירו מן העולם, דאף שאין בו איסור שפיכת דמים, דהכי דייק קרא "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", דוקא אדם הנוצר תוך אדם דהיינו עובר הנוצר במעי אמו הוא דחייב עליה משום שפכ"ד יצא ההוא גברא דברא רבא שלא נעשה במעי אשה, מ"מ כיון שיש בו תועלת לא היה לו להעבירו מן העולם, א"ו שאינו מצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה.

אינו בר דעת

ובשו"ת שאילת יעבץ (שם) תמה על ספיקת אביו, דאטו מי עדיף מחרש שוטה וקטן דאינו מצטרפין, אע"ג דמבני ישראל הן ודאי, וחשובין כשאר אדם מישראל לכל דבר חוץ מן המצות, וההורגן חייב אפ"ה לא מצטרף, האי גברא דלאו בר דעה הוא כלל צריכא למימר.

הג"ר צדוק הכהן מלובלין (דברי חלומות שם) מתווכח עם הח"צ והיעב"ץ, ועי"ש שכתב שבחלומו היה נראה פשוט הדין דלא כוותיה (הח"צ והיעב"ץ) ודחזי לדבר שבקדושה. ומה שכתב בשאילת יעב"ץ דלא עדיף מחרש שאינו שומע ואינו מדבר, וכן הוא בברכ"י (או"ח סימן נ"ה), אין מוכרח דחרש לאו בר דעת הוא כמו קטן, דאדם נוצר בלא דעת רק כשגדל בא לו הדעת, וזה שאינו שומע ואינו מדבר אם הוא בתולדה לפי שאין למד דעת מבני אדם, ואם נתחרש אחר כך הוא לפי שנולד בו חסרון במוח אין בו דעת, אבל

זה שנוצר בקומתו כאדם גדול, יש לומר דיש בו גם כן דעת כבגדול, ואף על פי שאינו שומע ואינו מדבר יש לומר דאינו מחסרון במוחו ודעתו ושלא יהיה בו דעת.

רוח ונשמה

ממשיך ר' צדוק שאע"פ שכתב בחסד לאברהם עין יעקב (נהר ל') דאין לו נשמה ורוח ממללא רק רוח הבהמית, ועל כן מותר להרגו כבהמה, י"ל דמכל מקום אינו כבהמה בדמות אדם, שהרי הוא נוצר בספר יצירה על דרך יצירת האדם, ולא על דרך יצירת הבהמה, אלא דנשמת חיים דויפח באפיו שהיא הרוח ממללא על ידי שהוא חלק אלוה ממעל זה אין יכולים לתת בו, ולא גרע מעכו"ם, דג"כ אין לו חלק אלוה ממעל, **ואף על פי שיכול לדבר היינו בלשונו ואין זה קרוי דיבור**, דעל כן אמרו (במדבר רבה ב', י"ד) דעכו"ם המדבר בלשון הקודש לשונו סרוח, כי אין לו רוח ממללא האמיתי רק כעין צפצופי עופות, וכמו הנחש קודם החטא שהיה יכול לדבר אף דלא היה בו נשמת חיים, והוא מצד הסיטרא אחרא וקומת אדם בליעל. והנוצר בקדושה על ידי ספר יצירה אין יכולים להכניס בו הדיבור מצד הסיטרא אחרא, ורוח ממללא דקדושה גם כן אי אפשר, ועל כן אין מדבר. וא"כ לא דמי לבהמה רק לעכו"ם, אבל מ"מ לענין דעת שפיר יש לומר דיש לו, כמו דנקרא העכו"ם בר דעת אלא דאדעתא דנפשיה קעביד, וכמו שאמרו בגיטין (כג, א).

אלא דיש לומר מטעם אחר, דהא מכל מקום לאו בר חיוב מצוות הוא, וא"כ אפילו תאמר דקרינן ביה בני ישראל מטעמו דהחכם צבי, דהוא מעשה ידיו של צדיק, מ"מ נראה דאין להטיל עליו חובת מצוות מטעם זה, כיון דאין בו נשמת חיים והשאר נפש לעולם הבא לשכר ועונש, וא"כ איך נצרפו לדבר שבקדושה כיון דהוא לאו בר חיובא. אבל מסיק דאפשר לומר מכל מקום לענין עשרה לברכת המזון, אם יכול לאכול, דמצרפין קטן מצרפין גם אותו, ואפשר דגם כן יודע למי מברכין.

בהמה שנוולד מספר יצירה לענין רביעה

בספר חשוקי חמד (הנ"ל) מביא דברי החזו"א (יו"ד מסכת נדה סימן קי סק"ד) שכתב שיתכן שבהמה שנבראת על ידי ספר יצירה חייב הרובעה, דדין התורה נאמרה לא רק על המין, אלא על כל אדם שנמצא בזה הדמות. והעיר על זה הגר"י זילברשיין שליט"א לפי מה שכתב השל"ה (הנ"ל) שמה שאמר יוסף לאביהם שחשודים על העריות, היינו שאיתא בגמרא שרביא גברא, על ידי שמות מספר יצירה. והנה יש שמות שמצירופם נברא זכר, ויש שנברא נקבה. ואפשר שהשבטים בצירוף אותיות מספר יצירה, בראו נקבה, והיו מטיילין עמה, ויוסף לא ידע מזה, והיה סובר שהיא נקבה אשה מאב ואם, ובא והודיע לאביו שהם חשודים בעריות. ולדברי החזו"א שכל שיש לו דמות הרובעה חייב, א"כ גם בריה זו, שיש לה דמות נקבה, אולי יש בה כעין עריות.